

Preprečevanje kot »kontrolizacija«

Janez Pečar*

»Quis custodiet
ipses custodes«

Plato

Preprečevanje družbeno negativnih pojavov postaja pri nas prevladujoča oblika kriminalne politike, ki je lastna »samoupravnosti«. Želimo jo razvijati in napredovati v tolikšni meri, da je to proklamirano kot pravica in dolžnost slehernika in da celo družbenim kaznovalnim mehanizmom nalagamo, da se morajo z njo ukvarjati. S tem načenjamo kulturo obravnavanja škodljivstva dokaj drugače od tiste iz preteklosti, ko je človeštvo poznalo predvsem kaznovanje — ne pa raznih dejavnosti, ki bi ustvarjale takšne razmere, da do kriminala in drugih socialno-patoloških pojavov sploh ne bi prihajalo. Četudi začetki na tem področju niso novi in ne čisto naši, se vendarle **odvijajo v razmerah »samoupravnosti«, česar drugje ni.** Toda samo zaradi tega ni pričakovati boljših izidov kot drugje, kjer dosti več delajo in tudi vedo kot mi. Že samo zato velja o preprečevanju več razmišljati.

Preprečevanje (preventiva, samozaščita itd.) kot nasprotje kaznovalnosti ima družbeno priznanost (pravnoformalno in družbenopolitično), čeravno v praksi še ne poteka zadovoljivo, na kar opozarjajo tudi mnogi negativni pojavi in dogajanja. **S preprečevanjem pa se povečuje obseg »kontrolne«, kajti brez nadzorstva ni mogoče odpravljati tistega, kar bi radi odvrčali, še preden bi se pojavilo.** Zato pri tem nastaja eno izmed temeljnih vprašanj, ali je preprečevanje odklonskih pojavov hkrati tudi nadzor, in če je, ali s tem ne omejuje svobode še bolj od tistega prikrajševanja, s katerim smo podvrženi dejavnostim nadzornih mehanizmov, toda navadno šele potem, ko smo prišli s svojim ravnanjem v navzkrižje s pravom, torej po posledici. Preprečevanje pa se vpleta s svojim posredovanjem že prej. To lahko pomeni tudi povečanje družbenega nadzora nad ljudmi, še posebno v razmerah, ko se javno vzgajamo, izobražujemo in usposabljammo za preprečevanje (in s tem verjetno hkrati tudi za nadzor). Od tod zopet vprašanje, **koliko (javnega) nadzora si želimo in v čigavo korist ob splošnem zvečanju »masovnega nadzorovanja«, ki pa ne deluje dovolj dobro.**

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

V naših razmerah preprečevanja, ki mu ni cilj le vedenjska modifikacija, ampak ga gojimo še ob ideologiji vsestranske solidarnosti, pomoči in omejevanja odklonskih priložnosti, pozornosti ogroženim itd., tudi spoznavamo, da ni posameznega dejavnika, ki bi bil odločilen za končni uspeh. Zato postajamo pozorni na marsikaj in povečujemo družbeni nadzor z najrazličnejšimi mehanizmi in tudi s posamezniki, ki nam je to, tudi po pravu — »pravica in dolžnost«.

S tem se tudi preprečevanje kaže kot nadzor. In ker ljudje nobenega nadzora nimamo radi, se ta sestavek ukvarja s preprečevalno dejavnostjo kot sestavino nadzora. Pri tem se ne bomo podrobneje spuščali v vprašanje, kaj je prej in kaj potem, ker sta oba za nas kolikortoliko splošno znana pojma. Nam gre predvsem za odnos med njima in za razmišljanje, ali je preprečevanje tudi »kontrolizacija« in koliko? O tem, ne v tuji, ne v domači literaturi ni dosti, ali bolje rečeno, skoraj nič napisanega, ker so, kar zadeva vedenje s te plati, v središču zanimanja predvsem kaznovalni družbenonadzorni mehanizmi, ki imajo resnično moč nad ljudmi. Koliko je te v preprečevalnih dejavnostih? Vsaka »kontrola« vendarle vsebuje določeno moč za zagotavljanje vdanosti¹ in poslušnosti. Zato velja raziskovati, koliko je tega v preprečevanju, ki ga gre tudi razumeti »kot obliko družbene intervencije«.²

1. Prepoznavanje »nevarnosti« (ali obveščene)

Kakršnokoli ustrezno reagiranje zoper odklonskost tako ali drugače temelji na obveščeni. Toda kaj je **obveščene**, je ključno vprašanje tudi za preprečevalne dejavnosti. Zanje še toliko bolj, kajti tovrstna obveščene vsebuje tudi **prepoznavanje nevarnosti v njihovi prihodnosti.** Preprečevanje odklonskosti (ali tudi družbeno samozaščita na kakem področju) je potemtakem dejavnost, ki v sedanjem času predvideva dogodke, ki se še niso zgodili, pa ustrezne razmere kažejo, da se lahko bodo, če ne bo določenih ukrepov, ki bodo odvrnili sicer pričakovani potek v druge smeri. To, kar vemo, navadno izhaja iz izkušenj preteklosti in sedanjosti, toda ker še ne poznamo predvidevanja (ali vsaj pri nas ga še ne gojimo) skladno s ka-

¹ Fowler: v Control Without Custody, s. 159.

² Normandeau — Hasenpusch, s. 308.

kimi teorijami o napovedovanju odklonskosti, je to domnevanje prihodnosti predvsem laično in intuitivno, prakticistično in nepopolno, bolj slučajno in zato slabo preverljivo. Poleg tega so naše razmere podvržene tudi neštetim nepričakovanim in težko predvidljivim spremembam, da je često iluzorno predpostavljati, da se bodo prav določeni dejavniki povezovali z odklonskostjo in jo spodbujali. Toda, če po eni strani vendarle lahko domnevamo, katere družbene razmere v preteklosti niso ostale brez vpliva na odklonskost, pa je predvsem pri posamezniku vendarle težko napovedovati, v koliko in kakšnih položajih bo zapadel v odklonskost in na katerih področjih.

To hkrati pomeni, da so ocene, ki poleg marsičesa drugega vsebujejo tudi poglede na kriminal in drugo odklonskost, ki nas tarejo v tem trenutku, predvsem vrednotenje sedanjosti. Spričo tega je tudi vsa **preprečevalna dejavnost grajena na tem trenutku in manj ali pa sploh ne, na prihodnosti**, ker je ta neznan. S tem nehote priznavamo, da se še vedno tudi pri preprečevalnem delu (kolikor ga sploh je in kakšno je), borimo s preteklostjo in morda tisto, kar naj bi preprečevali, sploh še ni tisto, kar bo.

Ker ne poznamo (ali ne domnevamo) bodočih dogodkov, marveč se pogosto ukvarjamo bolj z ljudmi, ki jih bodo delali, so potemtakem sedanja **preprečevalna prizadevanja namenjena bolj ljudem kot družbenim dogajanjem**, ki jim ljudje zapadejo. Zato se bolj ukvarjamo s kontrolizacijo ljudi kot s tistim, česar bi se pri preprečevanju morali lotevati, to pa je onemogočanje razmer, ki iz ljudi ustvarjajo deviante. Odtod tudi večja pozornost znanim deviantom kot domnevnim družbenim razlogom za odklonskost. Teh pa je vsak dan več, ker neprestano ustvarjamo takšna družbena stanja, ki morajo porajati odklonskost, če ne individualne, pa kolektivno, če ne podjetniško-skupinske, pa strukturalno, če ne gospodarske, pa kako drugo itd. Vse pa gredo večinoma na škodo družbenega premoženja, ugleda samoupravnega socializma ali posameznih družbenih skupin, ki se pred javnostjo zavezujejo za uresničevanje družbenih vrednot in sprejemanje ciljev. Posamična odkrita odklonskost še zdaleč ni tako pomembna kot družbeni razlogi zanjo, čeravno se s prvim najbolj ukvarjamo, ker je seveda najlaže, najmanj boleče, bolj uspešno in manj neprijetno.

S tem pa bi lahko rekli, da se preprečevalnega dela in programov te vrste ne lotevamo z najbolj ustrezne plati, ampak z zornega kota

najmanjših vlaganj in pričakovanja največjih, toda navideznih koristi — to je povsem oportunistično.

Čeprav še ne povsem zadovoljivo razvitih in osveščenih, imamo vendarle že nekaj mehanizmov na raznih ravneh, ki se lotevajo spoznavati dejanskost in prepoznavati nevarnosti na podlagi uradnih podatkov o kakih pojavih, ki bi jih želeli tudi »samozaščitno« obravnavati in preprečevati na konvencionalne načine. Znanstvena lotevanja teh vprašanj še niso prišla do izraza, čeravno se na prenekaterih področjih sklicujemo na znanost in jo kličemo k sodelovanju. Tudi zdi se, da je trenutno ustreznost znanost še zelo malo vpletena v zatiranje odklonskosti tako za sedanjost kot za prihodnost. Prepoznavašči nevarnosti še vedno preveč vztrajajo pri lastnih zmogljivostih in pri političnih pogledih na odklonskost, manj pa na znanstvenostrokovnih, ki pa nikakor niso v nasprotju z njimi (vsaj ne pri nas), so pa v marsičem dopolnjujoči in zato potrebni.

Podatki in ocene »nevarnosti« ne presegajo **uradnih spoznanj**, ki se najpogosteje ne ozirajo še na kake druge vire, ker se zde sami sebi samozadostni. Zelo malo upoštevajo javno mnenje in čustvena odzivanja na družbena dogajanja, ki tudi za zatiranje odklonskosti niso najbolj ugodna. Zato je tudi »preprečevalna kontrolizacija« odvisna od prenekaterih dejavnikov, ki ji niso vedno v prid. Spričo tega kljub marsikaterim prizadevanjem odklonskih pojavov ni manj, ampak več.

2. Javna motiviranost (in pripravljenost)

Pri nas v glavnem razločujemo naslednje vrste ustanov, ki kakorkoli posegajo v preprečevalno delovanje. To so državni (kaznovalni organi, razni samoupravni (tudi nadzorni) mehanizmi, strokovne službe na posameznih področjih, kot so vzgoja in socialno delo, ali stroke, kot so psihologija, psihiatrija in sploh dejavnosti svetovanja in nudenja pomoči, pa dobrodelne organizacije ter razna društva in podobno. Nasploh je preprečevanje kot pravijo, predvsem pravno, medicinsko-biološko in socialno. Z drugega zornega kota gledano pa tudi strokovno ali profesionalno in laično ter pretežno prostovoljno (npr. v delovnih organizacijah, šolah, soseskah, družbenopolitičnih organizacijah itd.).

Ker gre pri nas za opravljanje teh dejavnosti v razmerah samoupravljanja, torej v veliki me-

ri izven državnopravne regulative in po posameznikih ter skupinah, ki naj dosegajo učinke še pred posledicami, nastaja eno izmed temeljnih vprašanj. **Kaj je gibalno za preprečevalnost v primerih, ko ta dejavnost ni »uradna dolžnost«,** marveč je dostikrat napisano, »dolžnost in pravica« posameznika in njegovih skupin, predvsem zaradi varstva pred kakršnimikoli negativnimi posledicami.

Prav s tem v zvezi bi radi gojili, negovali in razvijali posebno varnostno zavest in kulturo, drugačno od tiste, ki jo žele oblikovati drugje po svetu. Ali drugače povedano, naši cilji se sicer z njihovimi po namenu ujemajo, le naše poti so različne. Omogočene so vsem, ne le kakim zanesenjakom, strokovnjakom, izbrancem, pooblaščenim in sploh takim, ki imajo zato ustrezne nagnjenosti in so že zaradi tega lahko uspešnejši.

Pri preprečevanju (ali samozaščiti, bodisi individualni bodisi družbeni) gre nedvomno za budnost v okolju in pozornost na vse, kar pelje k motenju, da pri tem sploh ne omenjamo odklonskosti in škodljivosti različnih vrst. To se ne more razvijati brez »kontrolne«, če pod tem pojmom razumemo neprestano ugotavljanje in primerjanje, kaj je z nečim skladno, kaj je narobe in kaj prav. To hkrati pomeni imeti na določenem področju posameznega, skupinskega in družbenega življenja nenehno pred očmi zaželeni model, ki služi za merilo vsemu tistemu, kar prilagajamo temu modelu.

Od tod vprašanje, kaj služi kot model, čigavi so ti modeli, komu so namenjeni, ali so ti modeli za vse ali za druge, oz. najmanj za tiste, ki jih postavljajo. Kako uporabljati te modele, ali dosledno ali diskrecionarno in selektivno. Za katera področja bolj, za katera manj, ali ob katerih priložnostih sploh ne, ali tudi pri skupinah, ki imajo moč. In sploh, kako dosegati »socializacijo« primerno vrednotam, ki so neredko šele cilj prihodnosti. In ker so to — jih včasih sploh še ne razumemo in jih ne dojemamo, ker zamje v sedanjosti velike količine posameznikov sploh še niso motivirane, ker bolj žive za danes in večeraj kot pa za svojo in skupno prihodnost, ki je morda sploh ne bodo dočakali.

Zato je **tudi preprečevanje neke vrste »kontrolizacija«, in ne preprosta.** To ni tudi zaradi tega, ker ni urejena, ker je pretežno laična in deprofesionalizirana in ker se zato lahko dogaja, da sploh ni demokratična, humana in etična. Marsikdaj si jo laični nadzorovalci razlagajo po svoje in vsiljujejo s svojih stališč. Za te pa ni

nujno, da so sprejemljiva in dobra za druge. Vendar to je le ena plat, ki bo še lep čas problematična, podobno kot vsako nadzorovanje ali »kontrolizacija« na splošno.

Drugo pa je spodbujenost za kontrolizacijo. Zakaj za to uporabljati laike, kaj jim ponujati kot sredstvo za navduševanje pri preprečevanju? Tega, kot kažejo redke domače raziskave,³ še v svojo lastno korist ni mogoče spodbujati na pričakovani ravni, kaj šele, če gre za sekundarno in terciarno viktimizacijo z najrazličnejšimi pojavi, ki so od posameznika ali njegovih skupin zelo oddaljeni ali pa imajo le-ti od nje celo korist. Odtod dosti spoznanj, da so poravnalni sveti brez dela,⁴ da je samoupravna delavska kontrola neuspešna, da komisije za ugotavljanje nepravilnega bogatenja niso uresničile pričakovanj, da samoupravnih in državnih organov ne spoštujemo, da imamo v SFRJ nad 3 milijone 300 tisoč pravnih norm,⁵ po katerih se slabo ravnamo itd.

Ni daleč naslednja ugotovitev: če že sankcioniranih norm ne spoštujemo in nas ne zanimajo (pri čemer ne gre le za neustrezno pravno zavest), potem je še manj verjetno, da bomo nadzorstvo izvajali tako, da teh normativnih aktov ne bomo kršili »ante delictum«. Toda končne posledice, torej kršitve, so lahko rezultat neustrezne kontrolizacije še pred njo, torej v fazi preddeliktualnega stanja, morda tudi zaradi tega, ker za to ni dovolj usposobljenosti, niti motiviranosti. Pri tem pa gre že za nizko moralno in politično zavest. To pomeni, da so v naši družbi **razlike med normami in stvarnostjo tako velike, da je izpolnjevanje norm v drugih primerih nemogoče⁶** in da gre za »razkorak med strukturo vrednot in strukturo dejavnosti«.⁷

3. Ponotranjenost preprečevalnosti (interiorizacija samozaščite)

Določena stopnja ponotranjenosti nadzorstva in varovalnosti, previdnosti, budnosti in drugih lastnosti samoobrambe je imanentna vsakomur in jo oblikuje ter vzdržuje že s svojo socializacijo (četudi kdo v subkulturi) in kdaj pa kdaj

³ Npr. »Neprijavljena (prikrita) kriminaliteta«, Raziskava Inštitut za kriminologijo v Ljubljani št. 58, Ljubljana, 1981.

⁴ Npr. Pompe: Pomembna vloga — malo dela, Dogovori 6/4—1982, s. 7.

⁵ V poplavi predpisov, Delo 5/4—1981, s. 3.

⁶ Rus, Veljko: s. 44.

⁷ Prav tam, s. 70.

za kake posebne namene in priložnosti. **Določene varovalne in podobne dejavnosti nam privzga-
jajo že drugi ob družbenih stikih z njimi.** Podobno, kot se pridružujemo prenekaterih norm, kaj moramo in česar ne smemo delati, da ne bi prišli navzkriž z interesi tistih, s katerimi živimo in moramo živeti skupaj zaradi doseganja kakih ciljev bodisi v primarnih bodisi v sekundarnih ali drugih skupinah, pridobivamo v neki minimalni meri občutke in merila, kako se varovati pred nevarnostjo.

Kolikor sprejemamo vedenjske norme s kaznovanjem in nagrajevanjem, s posnemanjem dobrih zgledov in navad,⁸ se hkrati pogosto učimo tudi varovalnih tehnik in internaliziramo prenekatera izhodišča za izogibanje nevarnostim. Človeštvo pridobiva to »samozaščito« že od nekdaj v boju za obstanek. Današnji čas ni drugačen, le da se spreminjajo oblike ogrožanja in ogrožanje samo. Le-to prihaja od soljudi, dejavnosti sodobne družbe (promet, proizvodnja itd.), elementarnih nesreč in ujm, epidemij in bolezni, pa vojn itd. V preteklosti je bil strah pred nevarnostjo dokaj primeren motivator za izboljševanje človekove varnosti, ki so ga spremljali še želja po nadvladanju drugih, pohlep po povečanju premoženja in lastnine, prestrazovanje škoda od drugih, negotovost pred bližnjo prihodnostjo itd. ne glede na to, ali je bilo to odvisno od družbenih, gospodarskih, verskih, narodnostnih ali drugih vzrokov. S tem se je oblikovala tudi človekova podoba, samozaupanje, upor ali beg zaradi nezmožnosti varovati sebe ali svoje. Odtod izhaja tudi pozornost do preprečevalnosti in njenih modalitet.⁹

Internalizacija in motiviranost za odvracanje nevarnosti potekata torej skladno s prevzemanjem in dojetanjem življenjskih norm pri čemer pa je **ponotranjanje previdnosti in dejavnosti za obvarovanje nevarnosti manj (pravno) urejeno in manj prisilno.** Znatno manj izhaja iz zornega kota oškodovanosti, kot pa od ogrožanja. Drugače rečeno, človeštvo si je doslej oblikovalo svoje interese pretežno iz »nevarnosti« storilca, manj pa iz ogroženosti žrtve. Toda žrtve smo tisti, ki nudimo priložnost, storilec pojav pa je dejavnik, ki jo sprejema. Prav zato je čisto težko razločevati, kdo je resnični »povzročitelj«, čeravno pravnoformalno ni dvomov. Toda večkrat imamo tudi žrtve pojavov grenak obču-

tek »krivde«, da nismo storili vsega, da bi odvrnili nevarnost, še preden je nastala njena posledica. Če je tako, potem smo si skozi zgodovino vendarle pridobili določene občutke, kaj je prav ali koristno tudi v pogledu preprečevalnosti.

Toliko v smislu takega ponotranjenja, kolikor gre za posameznikovo varnost in njegovo socializacijo z njo. V tem ni veliko težav, ker tudi ni dosti zunanjih in vidnih posledic, ki bi imele za posledico odgovornost do drugih (ali pa le včasih). Zamotanost takih razmerij se začne z življenjem v skupini in s preprečevalnostjo v smislu odvracanja skupinske nevarnosti, izpadov drugih, ogroženosti izven skupine itd. Tu se začne posameznikovo in skupinsko vrednotenje položajev, ki privabljajo nevarnost, odvisno od tega, ali to sploh vidimo, želimo videti, nameravamo odvracati in ali smo pripravljeni ukrepati.

V sodobni družbi, v kateri upada individualnost¹⁰ in prehajajo prenekateri dejavnosti na skupine, društva, strukture, organizacije itd., gre torej računati na drugačno kolektivno, poskupinjeno dojetanje odvracanja nevarnosti. Zato je preprečevanje odvisno od vzajemnosti v tem smislu, da ga je šteti kot določeno vrednoto v korist vsem, ki ga tudi kot takega vzdržujemo, propagiramo, normiramo in včasih celo sankcioniramo. Odtod tudi zahtevke po »preprečevalnih intervencijah«¹¹, ki jih je treba najpogosteje izvajati v družini in skupnostih¹², ne da bi z njimi razosebljali posameznika, kajti njegov »svet — vsaj tisti, ki ga oblikuje v prostem času, je veliko bolj privaten in intimen, kot je bil včasih«¹³.

Zato prihaja do prizadevanj, da bi tudi preprečevalnost ali dejavnosti odvracanja nevarnosti privzgajali ljudem z institucionalizacijo, ki jo podpirajo politična sredstva in ne le ukrepi, ki izhajajo iz take dejavnosti same po sebi. Prav tako ne želimo zaman doseči takšne **ponotranjenosti preprečevanja, ki bi jo dojemali kot kulturo,** kulturnost vedenja, kulturnost v razmerjih z drugimi, ko ne ustvarjamo priložnosti za viktimizacijo, ko odvracamo nevarnosti od samih sebe in od drugih posamezno in skupinsko, kot normalnost, ki izhaja iz potrebe. Toda to je najbrž šele model prihodnosti.

¹⁰ Sanford: s. 29.

¹¹ Control Without Custody, s. 168.

¹² Prav tam.

¹³ Rus, Veljko, s. 9.

⁸ Schmideberg, s. 115, in drugi.

⁹ Glej tudi: Philippe Robert, s. 319/20.

4. Diskriminatornost v preprečevanju

Katerikoli nadzorni mehanizmi svojih vlog ne morejo opravljati tako, da ne bi puščali »nepokritih področij«, odvisno od tega, za katere od njih gre. Vsak opravlja le del potrebne »kontrolizacije«. Vsak ima svoje področje, nobeden ne obsega vsega, vsak ima svoj namen, bodisi da gre za formalno ali neformalno, bodisi pri nas (še posebej) za samoupravno nadzorstvo. Pa ne samo to, da **nobeno nadzorstvo ne zmore opravljati svojih vlog optimalno in popolno**, še posebej se dogaja, da vsako izmed njih deluje selektivno in diskrecionarno. To pa neredko celo zavestno, ker želi izmed nadzorstva potrebnih odbrati tiste, ki to zaslužijo kolikor se ta odbira ne odvija celo po različnih poteh nezmožljivosti, nesposobnosti, nedosegljivosti, nepravočasnosti, nenavzočnosti, torej navadno izven obsega njihovih moči. Iz tega izhaja, da je vsako nadzorstvo močno diskriminatorno in da mu niso dostopni vsi klienti.

Po drugi strani smo »nadziranci« različno sposobni upirati se »kontrolizaciji«. Ni neznano, da nadzorstvo predvsem obravnava nižje družbene plasti, da je nadzorstvu dostopna predvsem konvencionalna kriminalnost (odklonskost), da so nekatere družbene skupine manj dostopne kontrolizaciji, da se laže izogibajo obravnavanju za pojave, ki jih povzročajo, čeprav so morda po družbeni škodljivosti neprimerno bolj nevarni (npr. kriminalni belega ovratnika, strukturalna kriminaliteta itd).

V tem smislu gre torej za dve stvari: za **nezmožljivost nadzorstva** po eni strani in za **nedotakljivost nekaterih deviantov** po drugi. Oboje skupaj ima za posledico neuspešnost nadzornih mehanizmov, ki jih tudi v naši družbi opozarjamo, naj boljše opravljajo svoje delo. Tako stoji tudi v sklepih zveznega zbora skupščine (Ur. list SFRJ 192/18—82), po katerih »morajo državni organi brezkompromisno in dosledno z zakonskimi in drugimi ukrepi zatirati nezakonite pojave...« Toda to ni edino opozorilo in najbrž ne zadnje. Takšnih opozoril je bilo že veliko in ne le od delegatskih skupščin, še več od političnih teles in ne le za državno, marveč tudi za samoupravno nadzorstvo.

Če je tako v formalno urejeni kontrolizaciji, ki v svojih dejavnostih vendarle temelji na pravu z bolj ali manj urejenimi pravicami in dolžnostmi na obeh straneh (torej nadzirajočih in nadzirancev, ki profesionalno, vendar kolikor toliko

odtujeno opravljajo svoje dejavnosti), kako je to potemtakem v preprečevalni dejavnosti?

Upoštevati gre naslednje. Preprečevalne dejavnosti načeloma izhajajo iz okvirnih pravnih določil, vendar je tovrstna, torej **preprečevalna kontrolizacija vendarle še pretežno izvenpravna**, dokaj individualizirana (čeprav postaja čedalje bolj institucionalizirana), opravlja se po izhodiščih političnosti in manj strokovnosti (preprečevalnih metodik še ni, čeravno jih navdihujejo marsikateri discipline), dosti bolj intuitivna, kot načrtna itd. Čeravno imamo prenekatero »političnovarnostne« ocene, le te pogosto ne kažejo dejanskosti, ker so preveč subjektivni odsev spoznanj posameznih dejavnikov, ki so »odgovorni« za kako področje. Že zaradi tega ne morejo prikazovati stanja, o katerem morda sploh nimajo celovitih podatkov¹⁴.

Zaradi tega tudi »preprečevalnost« ne more biti manj diskrecionarna in selektivna, kot je formalizirana kontrolizacija. Nasprotno, ker na splošno ni obvezujoča dejavnost, ker v glavnem temelji na prostovoljnosti, ker se največkrat opravlja nepoklicno, amatersko (tudi strokovni delavci v kaznovanih organih niso specialisti zanjo), priložnostno ter odvisno od posameznikov in manjših skupin, ker ni meril in ne emotivnih ocenjevanj, ker je še subjektivizirana, je nujno, da je taka, kot je.

Ne vemo, ali je to dobro ali slabo. Toda vsak nadzor je moč ali privilegij nad kom.¹⁵ Ali želimo več moči nad nami in kakšne? To izvaja posameznik, družina, šola, delovni kolektiv, krajevna skupnost itd., pa razni državni in samoupravni nadzorni mehanizmi tudi preddeliktualno, s pomočjo socialnega dela, svetovalne dejavnosti, psihiatrije itd. Tako imenovane »preprečevalne kontrolizacije« je čedalje več, čeravno pri nas vedenje ni boljše, bolj odgovorno in manj konfliktno. Narobe. Posledic odklonskih pojavov je čedalje več. Ali to pomeni, da je preprečevalnost neučinkovita in strpna in tovrstna kontrolizacija ne opravlja svoje vloge? Ali bo morala nas ljudi bolj odvrčati od tistega, zaradi česar bi prišli v obravnavanje državnih nadzornih mehanizmov (milica, tožilstva, sodišče, zapor) s tem, da vendarle kršimo norme? Ali pa je ta kontrolizacija diskriminatorna, tako da se ukvarja le z nekaterimi, to je predvsem nemočnimi, manj pomembnimi, laže dosegljivi-

¹⁴ Glej ugotovitve Zveznega zbora skupščine SFR Jugoslavije, Ur. list. 192-18/82, s. 474.

¹⁵ Primerjaj: Robert 323.

mi, bolj vidnimi in za to dostopnimi? Ali zaradi oslabiljene preprečevalne kontrolizacije potrebujemo močnejšo formalno in kaznovalno? Odgovora še ni.

5. Možnosti manipulacije

Vsako vpletanje posameznikov in njihovih skupin, strokovnjakov, nadzornih mehanizmov in sploh tistih, ki imajo moč, ki več znajo, ki so boljši in pametnejši od ljudi, ki nimajo tistega, kar jim drugi dajejo, posredujejo, pomagajo, omogočajo itd. je **možnost za manipuliranje**. Tudi preprečevalne dejavnosti raznih vrst je v marsičem šteti za »preračunljivo ravnanje«¹⁶ s čim ali s kom za doseganje določenih ciljev. Taki cilji so na primer:

— posredovanje v konfliktnih položajih med ljudmi, da ne bi prišlo do nepotrebnih razpletov (fizično, čustveno, gmotno, intelektualno itd.);

— obvarovanje ljudi, premoženja, vrednot itd.;

— pravočasno obveščanje prizadetih glede varstva pred nevarnostjo;

— dajanje strokovne pomoči kakršnekoli vrste zaradi preprečevanja posledic, zdravljenja, lajšanja bolečin in sploh zaviranja kakih dogodkov, pojavov in dogajanj (svetovanje, vodenje, terapija, tretman), iz katerih nastajajo škodljive in nevarne posledice.

Možnosti manipulacije z ljudmi so odvisne od narave intervencij. Navadno se dogajajo pred istimi posledicami, ki po pravnih normah dopuščajo nastop državnih nadzornih mehanizmov, ki nato ukrepajo s prisilo, grožnjo in kaznijo. **Preprečevalne dejavnosti**, ki so mišljene s tem pisanjem, **pa so ukrepanje pred posledicami**. Zato sploh so. Pretežna večina družbenosamozaščitnih prizadevanj obsega delovanje pred posledicami. Kajti sicer jih sploh ne bi bilo treba, ker se celotna politika zatiranja in omejevanja družbeno škodljivih pojavov potemtakem ne bi v ničemer razločevala od tistega, kar delajo druge po svetu, vendar ne v »samoupravnosti«, ki je sploh nimajo. **Tovrstno delovanje pri nas pa je funkcija samoupravljanja**.

Nadzorovanje in prav tako »preprečevalno nadzorstvo« je do spreminjanega dogodka ali dogajanja, ki ga je treba odvrniti od začetih tokov v nekem smislu v vlogi skrbnika, ki prevzema naloge, da se tisto, kar naj bi se, sploh ne raz-

vije, nastane, zgodi, ali povzroči (vštevši s kaznivim dejanjem ali kakim drugim pojavom, sankcioniranim tudi s pravom). Ker pa smo ljudje organizatorji, napeljevalci, snovalci, pomagači in povzročitelji večine zla nasproti so ljudem, so seveda preprečevalne (tudi odvrnitvene, odstranitvene in sploh samozaščitne dejavnosti) naperjene predvsem nasproti nam ljudem kot posameznikom ali skupinam.

Toda **ne proti vsem** posameznikom ali skupinam enako intenzivno. Najraje vendarle nasproti tistim, ki se zaradi svojega tudi družbenega položaja raje podrejajo, ne delajo težav, so prej dosegljivi, nezavarovani itd.

Devianti pa so sploh v podrejenem položaju do vseh, ki jih kakorkoli obravnavajo zaradi te lastnosti, pa četudi so šele komaj vredni predeliktualne pozornosti. Preprečevanje pa je, kot vemo, predvsem predeliktualno ukrepanje. Ljudje z napakami, hibami, z občutki krivde, ogroženosti in prestrašeni, osamljeni, zavrženi, nebojlni, odtujeni, pa tujci, nepreskrbljeni, invalidni in sploh telesno in duševno prizadeti, pa obrobni (tudi stari ali premladi) itd. sprejemajo posredovanje že zato, ker se to od njih pričakuje.

Posredovanje v kriznih položajih pa poleg možnega manipuliranja neredko poteka še od nevesčih posredovalcev¹⁷, ki se pogosto sploh ne zavedajo, da delajo narobe, neustrezno, nepooblaščno itd. Sem sodijo mnoge socialnemu delu podobne dejavnosti varnostnih organov, ki to počenjajo, ker je to potrebno v posamičnem primeru in ker ni pri roki drugega, ki bi ljudem pomagal. Omenimo lahko marsikatero nadzorstveno dejavnost, ki jo izvajajo pri socialnem delu, v psihološki ali psihiatrični stroki, v šolstvu, itd., ki imajo sestavine »kontrolizacije« po nepristojnih. To lahko tudi pomeni, da **pri preprečevalni dejavnosti posamezni mehanizmi pogosto postajajo podaljšana roka, drugih sicer pooblaščenih mehanizmov, za katere opravljajo take naloge**.

Ob razraščanju »preprečevalnosti« se je bati naraščanja manipulativne kontrolizacije,¹⁸ s katero bi lahko ob razvijajoči se preprečevalni tehnologiji in samozaščitni politizaciji, ne le vdirali v zasebnost, marveč si tudi prilastili »pristojnosti« prav zaradi tovrstne pravne neurejenosti, za katero smo pred desetletji še mislili, da sploh ne bo potrebna. Toda čedalje bolj se kaže, da

¹⁶ Glej Slovar slovenskega knjižnega jezika, II. s. 638.

¹⁷ Curran, s. 48.

¹⁸ Haferkamp/Meier, s. 110.

morebitni dejuridizaciji kaznovalnega pravosodja (!) sledi juridizacija preprečevalne dejavnosti. V neposrednem preprečevanju se tudi kaže, da je pri klientih ob zlorabah tehnik vedenjske modifikacije¹⁹ prav tako pričakovati občutke ogroženosti zasebnosti, manipulacije, in kar je prav tako nesprejemljivo — občutek zaznamovanosti.

6. Zaznamovanost v »preventivi«

»Kontrola« (kakršnakoli) ima nenazadnje za posledico zaznamovanje (stigmatizacijo, etiketiranje), nadzorovanih oziroma predvsem tistih, ki jih obravnava zaradi odklonskosti in so prišli v njeno nadzorovanje. Zaznamovanje deviantov je naloga družbenega, zlasti formalnega nadzorstva in nasploh izhaja iz družbenega odziva zoper nekonformnost in aberantnost. Z zaznamovanostjo (ožigosanjem, stigmo) dobivajo posamezniki položaj deviantov. Zato se določeni ljudje in skupine sploh štejejo za deviantne in se nazadnje prav zaradi tega tudi **sami štejejo za take, kot to drugi mislijo, da so.** Iz tega razloga morajo prenašati prenekatero tegobe, ki nastajajo iz razmerij do drugih, ki niso tisto, kar naj bi bili sami; iz razmerij do raznih nadzornih mehanizmov in končno tudi iz odnosov zaznamovanih med seboj, ko so prisiljeni vzdrževati določene (tudi subkulture) norme za obrambo pred drugimi. Vse to jih čedalje bolj potiska v obrobnost.

Teorija zaznamovanja se povezuje s teorijo o družbenem interakcionizmu. V kriminologiji²⁰ pomenita prispevek za razumevanje določenih dogajanj tako na strani nadzorstva kot na strani deviantov. Čeprav v etiološkem smislu ne pomenita posebne vrednosti za pojasnjevanje odklonskosti, pa vendarle prinašata nekaj pogledov v problematiko kontrolizacije, povezane predvsem z odbiranjem ljudi in njihovim obravnavanjem kot deviantov. Zlasti je v njima poudarjena posledica dejstva »biti zaradi odklonskosti odkrit, prijet in obravnavan« in zaradi teh postopkov tudi zaznamovan. Pomembno je, da se **zaznamovanje razumeva tudi kot odklonska kariera v smislu sekundarne odklonskosti.**

¹⁹ Blackman, s. 440.

²⁰ O tem je razpravljala zlasti VII. mednarodni kriminološki kongres v Beogradu, 17.—22. sept. 1973, na katerem je bilo podanih nekaj tehtnih referatov avtorjev: Christie, Shoham, Freeman in drugi. S stigmo so se že prej ukvarjali Lemert, Becker in drugi.

Ti postopki zaznamovanosti se odvijajo v šoli, v delovnem okolju, in sploh v primarnih in sekundarnih skupinah, v javnem mnenju in v stikih z drugimi, ki niso z zaznamovanimi vred v obrobnosti. Toda če je po eni strani zaznamovanost negativna, ker povzroča pri konformistih neprijetne učinke in zavračanje, je po drugi strani v odklonskih skupinah lahko prednost za pridobivanje »ugleda«, prestiža in sploh prednosti, pri čemer je zaznamovani morda bolj cenjen, bolj ko ga družbena reakcija potiska v zaznamovanje in obrobnost. Toda ta vprašanja v teoriji zadevajo postopke in nasledke zaznamovanja in možnosti nastajanja sekundarne odklonskosti (predvsem za primere »obravnavanih« v kolikor toliko pravno urejeni družbeni reakciji formalnih mehanizmov, kot sta kazensko pravosodje in policija. Zelo malo ali nič pa ne vemo, v kakšnem obsegu in s kakšno intenzivnostjo se to dogaja v preprečevalnem delu, torej v stanju, ko je nekdo vzbudil le pozornost, da bo zaradi okoliščin, v katerih je, postal deviant, ali pa mu je potrebna pomoč, svetovanje ali obravnavanje od kateregakoli preprečevalnega dejavnika — všteti pri nas samoupravne.

Naklonjenost, nedopuščanje, grajo, ogorčenje, zasmehovanje, zaničevanje, odklanjanje in zavračanje itd. kot odziv na določeno vedenje so že od nekdaj uporabljali v primarnih skupinah, čeprav bolj v mejah intimnosti in diskretnosti (v družini, med zakonci, v soseščini itd.). Toda pri nas prenekateri preprečevalni dejavniki delujejo javno, kot na primer poravnalni svet, samoupravna delavska kontrola, sodišče združenega dela, socialni delavec, narodna zaščita, da ne omenjamo posebnih strokovnih služb, ki morebiti že zaradi položaja, insignij stroke, uporabljanja ukrepov itd. vzdržujejo zaznamovanje in etiketiranje.

Zato vprašanje — koliko je zaznamovanje povezano s preprečevanjem in ali ga vzdrževati ali odstranjevati kot nevzdržnega zlasti če povzroča podobne učinke kot v formaliziranem (javnem) obravnavanju deviantov? Gotovo je, da smo pozorni na sumljive (čeprav pogosto ne vemo, zakaj) in na obrobne, neznance in tujce, na drugačne, kot smo mi sami, da smo nezaupljivi do neobičajno oblečenih, neobritih in lasatih itd. Preprečevalni organizmi radi tipizirajo ljudi že po posameznih dogodkih iz njihove preteklosti in jim kot takšnim posvečajo pozornost. Iz teh »struktur« se zaznamovanje razširja v javnost, ki se je spominja še tudi, ko že zdavnaj več ne igra svoje vloge.

Toda človeška zgodovina kaže, da zaznamovanje potrebujemo podobno kot kazen, grožnja in zastraševanje. Potrebujemo ga predvsem za tiste, ki to delajo, in ne toliko za zaznamovane. Ta dogajanja so del razmerij med ljudmi in služijo (vsaj mislimo tako) korekciji ljudi, in to predvsem tistih, ki naj ne bi postali devianti. Kajti pravijo »zato da bi držali ljudi na liniji, je dobro vreči nekaj ljudi iz linije«. To pomeni, da ima zaznamovanje socialnopsihološki pomen. Le-tega pa pri nas neprestano poudarjamo (mpr. v gospodarstvu tudi zato, da bi dosegli stabilizacijo). Če je to tako, potem je težko pričakovati, da bi preprečevalna dejavnost lahko potekala brez zaznamovanja.

7. Zasebnost — kontrolizacija — svoboda

Kakršnikoli nadzorni mehanizmi so že a priori omejevalci zasebnosti in svobode in za to sploh so v svojih vlogah za doseganje določene konformnosti in socializacije. V zadnjih desetletjih pa se jim čedalje bolj pridružujejo nekatere stroke, ki dopolnjujejo »kontrolizacijo« z znanjem, ki ga sicer pogosto ustvarjajo za kak drug namen, pa je uporabno tudi za vdiranje v človekovo zasebnost, za njegovo obvladovanje, za prevlado nad njim, za izvabljanje kakih podatkov od njega (v korist ali škodo zanj ali za druge), za nadzorovanje in spreminjanje njegovega vedenja itd.

Če je človeška socializacija neprestano omejevanje in prilagajanje drugim in nihče ne more pričakovati, da bi lahko počenjal, kar bi se mu zdelo, je vendarle dosti takih položajev, v katerih je posameznik lahko ogrožen. Ne glede na to, da je treba vedno računati z omejitvami, ki jih imamo predvsem za to, da sploh ob razvejanih dejavnostih in pestrih interesih obstajamo drug ob drugem, pa gre pogosto za poseganje v človekovo zasebnost in svobodo, kar je neprijetno, nadležno in nezaželeno. Na zakonite intervencije pregonskih organov zoper deviante v razmerah »post delictum« je sploh računati — toda v kontrolizacijski vnemi je prav tako pričakovati prekoračenje pooblastil, uporabo bolj neprijetnih ukrepov namesto milejših (pa morda prav tako učinkovitih), zbiranje podatkov, ki so iz posameznikove zasebnosti, ki bi jih rad imel le zase ali za svoje, in vrsta dejavnosti »kontrolizacije«, ki jih opravljajo zato, da sploh je, in ker jo pač moramo imeti.

Pri nas smo s samoupravnostjo dobili tudi vrsto samoupravnih nadzornih mehanizmov, ki delujejo poleg formalnega in neformalnega nadzorstva. Zanje je značilno, da so zato, da bi ukrepali preprečevalno, torej v fazi »ante delictum«. To delajo pretežno nepravno, neposredno, prepričevalno, dejavno in neredko tudi institucionalizirano, čeprav pretežno nepoklicno.

Prav te okoliščine in pa z gledovanje po državnih nadzornih mehanizmih napeljujejo k razmišljanju, ali se s tem ne povečujejo možnosti omejevanja človekove svobode in zasebnosti, še bolj kot drugje, kjer ne glede na družbenopolitične ureditve, ki so bolj ali manj demokratične nimajo za naše razmere tipičnega, to je samoupravnega nadzornega inštrumentarija.

Čeravno je pričakovati, da bodo državni nadzorni mehanizmi zgubljali svoj pomen z rastjo in razvojem samoupravnega nadzorstva, je vendarle še dolgo časa računati na tovrstno dihotomijo. Ta pa je takšne narave, da državno nadzorstvo daje moč in podporo samoupravnemu, samoupravni nadzorni mehanizmi pa so dopolnilo (še ne nadomestilo) državnemu. Oba pa v naših razmerah delujeta nezadovoljivo, da se praktično še ni bati resnične hiperkontrolizacije, marveč le hipotetično.

Ker pa samoupravno nadzorstvo in prenekatere dejavnosti z njim v zvezi (razen če gre za vpletanje strokovnih služb) vsaj teoretično niso odtujene in naj bi se odvijale tam, kjer je treba posredovati, torej takoj in nepoklicno — z velikimi količinami spreminjevalcev in nadzorovalcev, je vendarle pričakovati večje vdiranje v človekovo zasebnost tudi zaradi čustvenosti odzivanja, morebitne maščevalnosti in nasilnosti, nestrpnosti in zgražanja, zaradi grožnje, odklanjanja ali silovitejšega odzivanja nasproti komu in zoper kaj.

Zato lahko preprečevalno kontrolizacijo spremlja vrsta nepredvidenih negativnih pojavov, ki izhajajo tako iz neosveščenosti kot iz neobvladljivosti kakih motivov, še toliko bolj, ker naj bi šlo za čedalje bolj masovno dejavnost.

Od tod vprašanje, kje so meje preprečevanja in kakšne so? Koliko potrpljenja pričakovati od klientov? Ali preprečevalno ukrepanje urejati s pravnimi normami ali pa ga prepustiti diskreciji in selektivnosti posameznikov (oz. nadzornih skupin)? Ali je mogoče pričakovati, da bodo splošni kulturni tokovi vplivali na socializacijo z ustrezno rabo preprečevalnega nadzora in kaj je sploh to za posameznika, tako na strani nadziranca kot na strani spreminjevalca? Kaj

pa, če se bomo srečevali z množičnimi pojavi razvrednotenja zasebnosti, čeravno to ni namen humanizacije in demokratizacije, ne državnega in ne samoupravnega nadzorstva.

Toda človekov svet postaja ob naraščanju norm za njegovo omejevanje v imenu svobode vendarle čedalje bolj zaseben. Ogrožamo pa mu ga ne le s svetovanjem, vodenjem in terapijo, ampak tudi s poskusi rehabilitacije, vzgoje, z zaznamovanjem, bodisi laično bodisi poklicno. Od tod prenekatera moralnoetična vprašanja.

8. Moralnoetična vprašanja (preprečevalne kontrolizacije)

Vsako nadzorstvo (v smislu sodobnega pojmovanja nadzorstva, ki vsebuje prenekatero vlogo, omenjene tudi v tem sestavku) **vzbuja dosti moralnoetičnih dilem**. Marsikatero izmed njih povzročajo različna dojemanja nadzorstva bodisi na strani nadzorovalcev bodisi na strani nadzirancev. Nadzorstvo (kakršnokoli) je meredko politizirano, zaradi česar se mu daje politični, razredni ali sploh kak podoben pomen. To je odvisno od ciljev, ki jim služi, še posebej, če gre za državno, formalno in predvsem na pravu zasnovano nadzorstvo, ki je največkrat kaznovavno in zastraševalno.

Nas zanima preprečevalno nadzorstvo — tisto, ki ima kakorkoli namen odstranjevati posledice, še preden so nastale. Tega gre pri nas razumeti v smislu samozaščite kot najbolj množičnega gibanja za varstvo vseh tistih vrednot, ki jih naštevajo ustrezno pravo in deklaracije družbenopolitičnih organizacij. Kolikor gre za formalno urejenost in politično zastavljenost preprečevalnega nadzorstva, ni pomislekov ker sta presplošna in še vedno na ravni načel in izhodišč. Pomisleki in ideološki problemi pa se začno s praktičnim izvajanjem, še posebej, ker **je premalo strokovnih napotil, po katerih bi se ravnali spreminjevalci v svojih vlogah kot nadzorovalci**. Ker gre pri preprečevanju tudi za spreminjanje — le-to vedno vzbuja etične zadržke in navzkrižja, če ne konflikte. Kajti:

— uravnavanje posameznikovega vedenja in ravnanja je siljenje k upoštevanju določenih norm²¹;

— vsako eksperimentiranje z ljudmi ustvarja etične in moralne dileme,²²

— varovanje ljudi pred nekom in nečem vedno priteguje pozornost etičnosti kakega poklica²³;

— vplivanje na ljudi je često nedemokratično, izhaja iz verovanja o potrebnosti sprememb, vanj so vpleteni mehanizmi države; klienti so prizadeti z različnimi ukrepi, poskusi, akcijami, ki se jim pogosto zde brez smisla, neuporabni, neuspešni²⁴ itd.;

— preprečevalne dejavnosti povzročajo zaznamovanje, vzbujajo občutke sumničavosti in prestrašenosti, ogroženosti v nemoči (če se položaj ne zboljšuje) itd.;

— napotila za ravnanje, previdnostni ukrepi, preprečevalna tehnologija itd. morda po nepotrebnem zavirajo stike med ljudmi, hromijo življenje, v prostem času jih ovirajo pri zadovoljevanju kulturnih potreb (tudi pri nas: mnogi ne hodijo zvečer ven, ne puščajo otrok, da bi se sami igrali na prostem, ženske se izogibajo parkov in samotnih krajev)²⁵;

— nekateri ukrepi, namesto da bi socialno in psihološko prispevali k domnevni integraciji lokalnega prebivalstva, le-to razdvajajo in napeljujejo k večji segregaciji, k rabi individualnih preprečevalnih tehnik (plotovi, ograje, psi čuvaji, alarmne naprave) ogibajo se »sumljivih« začenj se tipiziranje²⁶ ipd. V ZDA imajo za to posrečen izraz, ko so spoznali, da pravzaprav postajajo »fortress society«²⁷ (trdnjavska družba).

Čeprav so pri nas zaradi količine in narave nevarnosti posamezne dejavnosti še prešibke, gre vendarle pomisliti tudi na to, da bi pravčasno zavračali morebitne neprijetne pojave.

To pomeni, da bi »spreminjevalci« morali opravljati svoje vloge strokovno, etično, kulturno, moralnopolitično ustrezno, razgledano, neretributivno in z odgovornostjo; ne pa rutinsko, šablonsko, ob doseganju izidov za vsako ceno, brez razumevanja odklonskega sveta, z nasiljem (ki ga zlasti v naših razmerah poklicni spreminjevalci pogosto uporabljajo zoper mlade ljudi) itd.

Pri nas imamo še premalo poklicnih preprečevalnih delavcev. Toda »preprečevanje« bo mo-

²³ Schelling, prav tam, s. 175.

²⁴ Mueller v Social Research in Conflict with Law and Order, s. 114.

²⁵ Raziskava Inštituta za kriminologijo v Ljubljani št. 58 »Neprijavljena (prikrita) kriminaliteta«, leto 1981.

²⁶ Glej: Frazier, s. 23.

²⁷ Clarke s. 144.

²¹ Control without Custody, s. 171.

²² Rivlin/Timpani v: Ethical and Legal Issues of Social Experimentation, s. 2.

ralo postati »poklic«, ki naj bi se izvajal, ne samo strokovno in politično, marveč tudi kulturno. Žal se dogaja, da se prenekateri sicer človekoljubni, samaritanski in podobni poklici spreminjajo v podaljšano roko represije ob kakih posebnih nalogah (v socialnem delu, psihiatriji, psihologiji) ali za kak namen (poročila, mnenja, predlogi, vrednotenji), s čimer iz docela prakticističnih razlogov zgubljajo svojo prvobitnost.

In čeravno je preprečevalna kontrolizacija moralno zakonita, vzbuja etične pomisleke pri marsikateri dejavnosti. Zato nasploh vprašanje, kaj je dobro, etično in moralno, ne le za spreminjevalca, ampak tudi za nadzorovanega, četudi pri preprečevalnih dejavnostih. Zadovoljivih odgovorov še vedno nimamo. Ali jih bomo sploh kdaj imeli?

SKLEP

Ni novo spoznanje, da marsikatera dobronamerna prizadevanja prinašajo tudi nekatere stranske negativne učinke. Ena od takih možnosti je tudi preprečevanje družbeno negativnih pojavov, ki se ga v zadnjih letih lotevamo z večjo zagnanostjo kot prej. Ne le zaradi tega, ker se nam to, kar je v družbi narobe, prikazuje v vsej svoji neprijetni podobi, ampak predvsem zaradi tega, ker je najbrž treba spoznati, da moramo kaj storiti, da pojavi ne bi šli svojo pot. Tega dojemanja pa ne gre pričakovati samega po sebi, marveč kot dogajanje, ki ga, poleg drugega pospešujejo zlasti nezakonnosti in kršitve, neupoštevanje sporazumov in dogovorov, pa razni širši družbeni pojavi, kot so nacionalizem, etatizem itd.

Ta sestavek načinja pomisleke, ki zadevajo preprečevanje le v tistem delu, ki sodi v tako imenovano kriminalno politiko in je že z gibanjem za družbeno varstvo prišlo do raznih stališč, kako delati, da bi se izogibali negativnim platem. Toda za vse, tako za naše razmere kot za drugo, kar izhaja iz izkušenj družbenega varstva, je v preprečevanju značilno, da se povsod, vsaj kolikor neposredno zadeva ljudi, ukvarjamo le z nekaterimi družbenimi skupinami, s spodnjimi družbenimi plastmi, z obrobniimi, kakorkoli zaznamovanimi in takimi, ki so sploh skrbstveni, socialnovarstveni, vzgojni ali zdravstveni problem. Prenekateri med njimi tare kar več težav hkrati in so toliko bolj v ospredju pozornosti raznih poboljševalnih, socialnih in dru-

gih ne le preprečevalnih, marveč tudi kaznovalnih mehanizmov. Nad nekaterimi se kaznovalni in preprečevalni ukrepi neprestano izmenjavajo, vse pa kaže na njihovo neučinkovitost.

Zaradi stranskih negativnih nasledkov sicer na splošno dobronamernih dejavnosti se ne gre odpovedati že vpeljanemu. Gre predvsem za to, da bi bolj delali in se zavedali, da tisto, kar spreminjevalci mislijo, da je dobro, ni vedno tako sprejeto pri klientih, ali pa le nekaj časa.

Prav zato bi morali razmišljati, ali je prav, da se pri nas preprečevalne dejavnosti pojavljajo v čedalje bolj institucionalizirani obliki, da na tem področju ne poznamo ocenjevalnega in propagandnega dela, da se ga pogosteje in bolj pripravljeno lotevajo razni kaznovalni in s kaznovanjem močno povezani mehanizmi in da se nekatere preprečevalne, prevzgojne, poboljševalne in podobne dejavnosti izvajajo celo v okviru kaznovalnih ukrepov. Poskusi socializacije ali resocializacije zadevajo le nekatere, ne pa vseh potrebnih, zaradi česar je tudi preprečevanje kot kontrolizacija prav tako selektivna in diskrecionarna, podobno kot kaznovanje še posebno, kadar se preprečevanje pojavlja v pomenu nadaljevanja formalnega nadzorstva.

Preprečevalne dejavnosti pa so pri nas sploh premalo povezane z raziskovalnim delom, eksperimenti, načrtovanjem in oblikovanjem naselij in bivališč in se le stežka privajajo posameznim ogroženim ali ogrožujočim skupinam. Od tod pomembno vprašanje, kaj narediti, da bodo uspešnejše. Še posebno, ker vpletamo v razna strokovna področja tudi prostovoljne delavce, ker že glede na družbenopolitično ureditev želimo gojiti preprečevalno kulturo in ker sploh s samozaščitno naravnostjo postajajo prenekatera prizadevanja predvsem laična dejavnost, ne gre pa jih puščati sama brez strokovnih in raziskovalnih spoznanj.

Sestavek je ob vsem tem skušal poudariti misel, da je tudi preprečevalno delo, hkrati z doseganjem svojega cilja, vendarle »kontrola« in hkrati še več kot to. Ne le, da ugotavlja odklon-skost ali ustrezna stanja zanjo, obenem je tudi poboljševanje, poseg, posredovanje itd. Toda največkrat na pravno neurejenem področju in je zato določeno prisiljevanje, četudi včasih blagohotno in sprejemljivo. Odtod potreba po razmišljanjih tudi v tej smeri.

Rokopis končan 19. 4. 1982.

LITERATURA

1. Alderson, J. C.: From Resources to Ideas. *The Police Journal*, London 51 (1977) 3, s. 210—220.
2. Antonovič, I. I.: **Kapitalizm i social'nyj kontrol'**. Moskva, Mysl' 1978, 183 s.
3. Bavcon, L.: Preprečevanje kriminalitete in njeno obvladovanje — izziv zadnje četrtine stoletja. *Pravnik*, Ljubljana 30 (1975) 7—9, s. 251—258.
4. Begelman, D. A.: Ethical Issues in Behavioral Control. *Mental Health Digest*, Rockville 5 (1973) 10, s. 44—47.
5. Blackman, D. E.: Ethical Standards for Behavior Modification. *The British Journal of Criminology*, London 19 (1979) 4, s. 420—448.
6. Clarke, R.: »Situational« Crime Prevention: Theory and Practice. *The British Journal of Criminology*, London 20 (1980) 2, s. 136—147.
7. Clifford, W.: **Planning Crime Prevention**. Lexington, Heath 1976, 148 s.
8. Cohen, S.: The Punitive City: Notes on the Dispersal of Social Control. *Contemporary Crises*, Amsterdam 3 (1979) 4, s. 339—363.
9. Cohn, E. et al.: Crime Prevention vs. Victimization Prevention: The Psychology of Two Different Reactions. *Victimology*, Washington 3 (1978) 3—4, s. 285—296.
10. **Control Without Custody?** Ed. J. King. Cambridge, Institute of Criminology 1976, 177 s.
11. Cooper, J.: Social Care and Social Control. *Probation*, London 16 (1970) 1, s. 22—25.
12. Curran, J.: Emergency Human Service in the Urban Environment: Modernization of the Police Role. *International Review of Criminal Policy*, New York (1972) 30, s. 47—53.
13. Dentinger, D.: Crime Prevention — How To Make It Work. *Police Chief*, Gaithersburg 46 (1979) 3, s. 32—33.
14. Dijk, J. M. van: **Crime Prevention: An Evaluation of the National Publicity Campaigns**. Hague, Ministry of Justice 1981, 32 s.
15. Ditton, J.: **Controlology**. London, MacMillan 1979, 124 s.
16. Dokumenti za 9. Kongres ZK Slovenije. **Komunist**, Ljubljana, priloga k št. 7, 1982, 95 s.
17. Elwyn-Jones: Putting Knowledge to Work. *The Howard Journal of Penology and Crime Prevention*, London 15 (1976) 2, s. 1—5.
18. Ericson, R.: Social Distance and Reaction to Criminality. *The British Journal of Criminology*, London 17 (1977) 1, s. 16—29.
19. **Ethical and Legal Issues of Social Experimentation**. Ed. A. M. Rivlin, P. M. Timpane. Washington Brookings 1975, 188 s.
20. Frazier, C.: Socialization, Societal Reaction, and Control Theories. *Crime et/and Justice*, 5 (1977) 1, s. 23—32.
21. Goddard, D.: The Concept of Order. *Police Studies*, New York 3 (1980) 1, s. 20—33.
22. Grenough, J.: Crime Prevention: A New Approach — Environmental Psychology and Criminal Behavior. *Journal of Police Science and Administration*, Gaithersburg 2 (1974) 3, s. 339—343.
23. Grubač, M.: Kultura in kazenski postopek. *Pravnik*, Ljubljana 30 (1975) 4—6, s. 170—181.
24. Haferkamp, H.: Mittelschichtinterne Sozialkontrolle und Legitimation von Unterschichtkriminalisierung. *Kriminologisches Journal*, München 9 (1977) 3, s. 161—174.
25. Haferkamp, H., Meier, G.: Sozialarbeit als Instanz sozialer Kontrolle. *Kriminologisches Journal*, München 4 (1972) 2, s. 100—114.
26. Herriger, N.: Familienintervention und soziale Kontrolle — Strategien der Kolonisierung von Lebenswelten. *Kriminologisches Journal*, München 12 (1980) 4, s. 283—300.
27. Johnson, E. H.: **Crime, Correction, and Society**. London, Dorsey 1974, s. 67—81, 538—561.
28. Lopez-Rey, M.: Youth and Crime in Contemporary and Future Society. *UNAFEI*, Tokyo (1978) 14, s. 69—84.
29. Mathiesen, T.: The Future of Control Systems — the Case of Norway. *International Journal of the Sociology of Law*, London 8 (1980) 2, s. 149 do 164.
30. Melossi, D.: Strategies of Social Control in Capitalism: A Comment on Recent Work. *Contemporary Crises*, Amsterdam 4 (1980) 4 s. 381—402.
31. New Frontiers in International Crime Prevention. Prepared by United Nations Secretariat. *International Review of Criminal Policy*, New York (1972) 30, s. 3—6.
32. Normandeau, A. et al.: Prevention Programs and Their Evaluation. *Canadian Journal Criminology*, Ottawa 22 (1980) 3, s. 307—319.
33. Robert, Ph.: Representations of Deviance. *International Journal of Criminology and Penology*, London 6 (1978) 4, s. 319—338.
34. Rule, J.: Social Control and Modern Social Structure. V: **Private Lives and Public Surveillance**. New York, Schocken 1974, s. 19—43.
35. Rus, V.: **Naše vrednote**, Maribor, Obzorja 1971, 72 s.
36. Saharov, A.: Social'noe planirovanie i predupreždenie prestupnosti. **»Socialističeskaja zakonnost'** Moskva (1978) 10, s. 26—30.
37. Sanford, N.: The Decline of Individualism. *Mental Health Digest*, Chevy Chase 2 (1970) 8, s. 29 do 33.
38. **Social Research in Conflict with Law and Ethics**. Ed. P. Nejedli. Cambridge (Mass.), Ballinger 1976, 197 s.
39. Spitzer, S.: The Rationalization of Crime Control in Capitalist Society. *Contemporary Crises*, Amsterdam 3 (1979) 2, s. 187—206.
40. Schmideberg, M.: Socialization and its Disturbances. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, London 25 (1981) 2, s. 114—121.
41. **Teoretičeskie osnovy predupreždenija prestupnosti**. Moskva, Juridičeskaja literatura 1977, 254 s.
42. Towards a Strategy for Crime Prevention. Note by the Secretary-General prepared for the Committee on Crime Prevention and Control. *International Review of Criminal Policy*, New York (1972) 30, s. 66—70.
43. Vass, A.: Community Service for Juvenile? A Critical Comment. *Probation Journal*, Surrey 28 (1981) 2, s. 44—49.

Seznam literature pripravila
Marija Milenković

Prevention as Control

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

The extent of control has grown considerably with prevention activities, the organization of which is not a simple task when we consider our social conditions and phenomena. This is still more the case since prevention activities in self-management conditions are carried out not only by the state agencies but also by various new mechanisms where they are mostly performed laicaly and non-professionally. The motivation with which social conformism is to be attained is of crucial importance for the co-called self-management control. With reinforcement of social values, conformism would contribute to the diminishing of interventions of criminal justice, being an instrument of the state. The purpose of self-management and preventive control would also be the internalization of control.

However, the prevention of deviance offers the opportunity of manipulating people, which is to be avoided in criminal justice administration. For this reason, preventive and especially self-management control should not produce similar effects to those of the state control, including stigmatization, imposition of obstacles to freedom and privacy, intruding upon an individual's intimacy etc. This is still more a reason why moral and ethical dilemmas as well as deontological questions should not be neglected in prevention. With the increasing role of prevention (social self-protection) and through that, the legal regulation of related questions, normative optimism and too great submission to the state are things to be feared.